

TANULMÁNYOK

ARADI CSILLA

JÖVŐNK A JELENBEN

Avagy a fiatalkori bűnözés prevenciója

„A gyerekek és a fiatalok nem tárgyak. Nem csak statisztikai adatok vagy ügyek. Ők jelentik a kapcsolatot a jelen és a jövő között. Ők jelentik számunkra a jövőt. Nem veszíthetjük el őket.”

(Jo de Linde, az ECPAT International elnöke)

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

Azért ölték meg osztálytársukat, mert „eltávolodott tőlük, lekezelően, nagyképpen viselkedett, agresszíven bánt velük” – így indokolták brutális tettüket a középiskolás fiúk. A májusi kaposvári gyilkosság megbotránkozta a közvéleményt. Az áldozat, egy 17 éves nagyatádi fiú holttestét Kaposvár külterületén, egy tóban fedezték fel. A rendőrség tudósítása szerint hamarosan őrizetbe vettek két gyanúsítottat: az áldozat osztálytársait. Az orvos szakértő vizsgálata alapján kiderült: nem a fiú fejére mért 14 ütés okozta a halált, hanem fulladás. „A gyanúsítottak beismerő, feltáró vallomást tettek, az elkövetett bűncselekmény súlyát azonban egyelőre nem fogták fel” – mondta Sovány István, a főkapitányság bünyügyi osztályvezetője. A nyomozás során az is kiderült, hogy a gyilkosság tervéről a fiatalok két osztálytársuknak is beszámoltak, ők azonban ezt nem vették komolyan. „Korábbi agresszív megnyilvánulásukról, vagy bármilyen, a történeteket előrevetítő jelekről a meghallgatott tanúk egyikének sem volt tudomása, mindkét gyanúsított családi háttere rendezett – mondta a bünyügyi osztályvezető.”¹ A két fiatalkorú elkövetővel szemben végül előre kitervelt, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés vádjával indítottak eljárást. Mivel mindketten beszámíthatóak és büntethetőek, tettükért legfeljebb 15 év szabadságvesztéssel sújthatóak.

„A fiatalok a jövő reménységei!” – szokták mondani. Ám ilyen brutális cselekmény láttán joggal mérülhet fel bennünk a kérdés: akkor milyen jövő vár ránk?

A gyermek- és fiatalkori bűnözés napjaink egyik legsúlyosabb és legtöbb figyelmet érdemlő problémakörének tekinthető, hiszen a jelen fiatal generációja a jövő felnőtt korosztálya. Így ha most nem vesszük elejét a negatív tendenciák kiteljesedésének, a probléma később csak terebélyesedik: a deviáns fiatalokból deviáns felnőttek lesznek, akik éppúgy képtelenek megfelelő értékeket közvetíteni gyermekeik számára, ahogyan az ő mikrokörnyezetük is képtelen volt erre.

Természetesen a téma nem újkeletű: a fiatalkori bűnözés a jogtörténet kezdeteinél ugyanúgy létezett, ahogy feltételezhetjük, hogy mindig lesznek gyermek- és fiatalkorú bűnözők.² A fiatalkori bűnözés problematikája éppen ezért már hosszú ideje foglalkoztatja a szakembereket.

Ugyanakkor a fiatal korban elkövetett bűncselekmények száma, de legtöbbjük súlya sem volt jelentős néhány évtizeddel ezelőtt. A XX. század végére azonban a fiatalok „érése” már korábbra tehető, és ez nem csak a korábbi felnőtté válásukban, de abban is megmutatkozik, hogy nő a deviáns magatartást tanúsítók száma is.³ Az újabb és újabb esetek időről időre új típusú problémákat vetnek fel, ami megkívánja a jogi szabályozás, illetőleg a büntetés-végrehajtás állandó megújulását, megfelelő megoldások kidolgozását. Ehhez nyújt segítséget a kriminológia, a bűnelkövetés hátterében álló okok vizsgálatával, illetve lehetséges válaszreakciók keresésével.

Mindezek alapján leszögezhetjük, hogy a gyermek- és fiatalkori bűnözéssel foglalkozni kell; az állam és a társadalom kiemelkedő fontosságú feladata e probléma kezelése. Mindez pedig – a bűncselekmények jellegének átalakulásával, az erőszak egyre jelentősebb térnyerésével – mind sürgetőbbé válik.

¹http://belfold.ma.hu/tart/cikk/aa/0/14212/1/kekhirek/Beismero_vallomast_tett_a_megolt_nagyatadi_fiu_ket_osztalytars_a, 2008.10.10.

² LÁNG KATALIN: Ártatlan bűnösök?, in Belügyi Szemle, 1997/10. szám, 39. o.

³ PUSZTA ENIKŐ: Mikor és hogyan lépünk be Európába – fiatalkorúak büntetőeljárásában; in KAHLER FRIGYES (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok, 1999, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 95. o.

A fiatalok bűnelkövetésére vonatkozó legjelentősebb kérdés az, hogy milyen módszerekkel lehet eredményesen védelmezni a társadalmat, milyen hathatós eszközök állnak rendelkezésünkre a bűnözés visszaszorítása érdekében. E gondolat jegyében a következőkben a prevenció témakörével foglalkozom.

2.A PREVENCIÓ JELENTŐSÉGE

Az esetek többségében a fiatalok bűnelkövető magatartása betudható a fiatalkor átmenetiségének, kialakulatlanságának, értékkereső vagy –elutasító attitűdjének.⁴ A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményekre adott válaszreakciót ennek megfelelően kell alakítani: a legfőbb eszköz a nevelés, hiszen a fiatalkorúak – életkoruk sajátosságaiból következően – még formálhatóak, alakíthatóak, és jó eséllyel visszavezethetőek a társadalomba, annak hasznos tagjaivá válhatnak. A cél alapvetően a további bűncselekmények megelőzése, és ezzel kapcsolatosan a társadalom védelmezése.

Mivel a bűnelkövető fiatalok nagy része a rossz helyzetű társadalmi csoportokból származik, így ők egyidejűleg alanyai a gyermekvédelmi és az igazságszolgáltatási rendszernek. A bűnelkövetésre adható lehetséges válaszok kidolgozásakor ezért mindig figyelembe kell venni, hogy a családi háttér, az oktatási rendszer nem megfelelő működése és a deviáns magatartás között szoros összefüggés áll fenn, ezért igen komplex kérdéssről van szó.

„A kriminológiai vizsgálatok szerint a fiatalkorúak döntő többsége elkövet legalább egy olyan, igen enyhe súlyú cselekményt, amely nem kerül napvilágra, s az is igaz, hogy még a rendőrséggel kapcsolatba kerülő fiatalok többsége is felnőtt korára kinő ebből a bűnelkövetés szempontjából rizikós életkorból. Ez azonban csak akkor igaz, ha megfelelő módon és megfelelő mértékkel reagál az igazságszolgáltatás.”⁵ Ez természetesen nem a büntetőjogi szankció elhagyását jelenti, hanem a szociális segítséget és a büntetőjog érvényesítését együttesen. Ezt felismerve a jogalkotók a világon mindenütt olyan válaszmechanizmusokat igyekeznek kialakítani, amelyben a reszocializációs és a tetтарыыos felelősségi modell megfelelő arányban van jelen.⁶

3.„MEGMENTŐ TÉNYEZŐK”

Egy 2004-es kutatás⁷ eredményei azt mutatják, hogy a deviáns életmód kialakulása bizonyos „megmentő tényezők” hatására elmaradhat. Ezek a következők:⁸

a) *Kapcsolat (szerelmi, baráti):*⁹

Ebben az esetben a fiatal kapcsolatba kerül egy olyan személlyel, akinek az értékítélete megfelel a társadalmi elvárásoknak. Ha ehhez a személyhez érzelmi szálak kötik, akkor interiorizálja az általa képviselt értékeket.

b) *Veszélyeztető tényező megszűnése:*¹⁰

A fiatal elszakadása attól a közegtől, amely veszélyeztetően hatott rá, amelynek hatására testileg és/vagy lelkileg sérült, szintén kedvezően hathat további fejlődésére. Ebbe a kategóriába sorolható például, ha a gyermek kilép az őt bántalmazó családból, és önálló életet kezd, illetve ha rendeződnek az anyagi gondok (és így helyreáll a családon belüli béke).

⁴ KEREZSI KLÁRA: A fiatalkori bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei; in Belügyi Szemle, 1997/10. szám, 9. o.

⁵ Uo. 12. o.

⁶ Uo. 12. o.

⁷ A szociokulturális háttér vizsgálatához nagy segítséget nyújtott a BMK Füzetek 19. által közölt 2004-es kutatás, melynek koncepciója a következő: a kutatás végzője, Solt Ágnes büntetés-végrehajtási intézetekben készített mély- illetve életútinterjúkat 16 és 25 év közötti bűnelkövető férfiakkal, illetve nehéz körülmények között felnövő hasonló korú szabálykövető férfiakkal. Ezeket az interjúkat (illetve kivonataikat) a kiadvány szöveghű változatban közli.

PÖRGE LAJOS (szerk.): BMK Füzetek 19. Peremen billegő fiatalok, 2007, Budapest, a kutatást készítette: Solt Ágnes.

⁸ Uo. 271–272. o.

⁹ Uo. 80. o.

¹⁰ Uo. 80. o.

c) *Örömet okozó tevékenység (sport, hobbi):*¹¹

*„Nekem megtanították azt ahová jártam [bokszt] edzésre, hogy soha nem szabad az erőt, amit megtanultunk egyszer, azt soha nem szabad másokon kiélni. Csak ha bajban vagy, akkor véd meg magad. Én nem kötözködök.”*¹²

A sport különösen fontos szerepet tölthet be azon fiatalok esetében, akik fizikai erőszaknak vannak kitéve, vagy az őket ért frusztrációkat hajlamosak erőszakos formában levezetni.

A sportolás közben megtapasztalt sikerélmények nagyon fontosak egyrészt a kitartás, az önbecsülés és a fegyelem kialakulása szempontjából, másrészt azért, mert visszatartják a fiatalt a cigarettázástól és a drogfogyasztástól, illetve olyan tevékenységektől, melyek a fizikai teljesítményt rontják. Természetesen az egyéb alkotó jellegű szabadidős tevékenységek is hozzájárulhatnak a fiatal helyes irányba tereléséhez, hisz rendszeres örömforrást jelentenek, és segítik az önbecsülés kialakítását. Önmagukban azonban ezek a szabadidős tevékenységek csak akkor jelentenek mentőövet, ha a fiatal élethivatásává válnak. Ha „csak” örömforrásként vannak jelen, megmentő erővel nem, csak megtartó szereppel bírnak.

d) *„Tartás”:*¹³

*„(...) eközött soha nem láttam összefüggést, hogyha nincs otthon, akkor a boltból elveszem. Ezt mindig úgy láttam, hogy a boltban azért van, hogy akinek van pénze, megvegye. Nekem nincs pénzem, én nem tudom megvenni. Tehát sosem láttam mögötte, hogy én most a boltból elveszem.”*¹⁴

*„Tehát hogy van egy tartásom, véleményem szerint. Nem tudom, hogy ez az emberrel vele született-e? Nyilván nem. De azért valahogy kialakult bennem egy ilyen... hogy mondják ezt? Nem jut most hirtelen eszembe ez a szó. Talán elég erős szó, hogy elveink voltak már akkor (...).”*¹⁵

A „tartás” olyan érzékenység, amelynek köszönhetően az ember képes értelmezni és alkalmazni a tágabb környezetében látott mintákat, viselkedésformákat és értékrendeket, tehát tulajdonképpen az alkalmazkodás, a beilleszkedés értéként való megjelenéséről van szó. A „tartás” olyan belső felismerés tehát, amely az erkölcsöt nem társadalmi törvénynek, hanem természettörvénynek ismeri el.

A legtöbb esetben azonban – sajnálatos módon – elmaradnak ezek a „megmentő tényezők”, így szükséges a beavatkozás.

4.A PREVENCIÓ SZINTJEI

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott intézkedések, büntetések célja tehát elsődlegesen a reszocializáció. A fiatalkorúak életkori sajátosságaik folytán könnyen befolyásolhatóak, ennek következménye lehet, hogy „fennakadnak” egy-egy szubkulturális közösség „hálóján”. Ugyanakkor – éppen a befolyásolhatóságnak köszönhetően – lehetőség van pozitív ráhatásra is. Márpedig ha nem tesszük meg a szükséges lépéseket a pozitív irányba való terelés érdekében, és nem „mentjük meg” a fiatalokat idejekorán, a későbbiekben sokkal nagyobb nehézségekkel – nevezetesen a fiatal integrálásával, súlyosabb esetben rehabilitációjával – kell szembenéznünk.¹⁶ Így tehát azt mondhatjuk, hogy a probléma leghatékonyabb – és mindenki számára a legmegfelelőbb – kezelése mindenképpen a megelőzés. Hiszen ezáltal nem következik be a sérelem, és a fiatallal szemben sem kell a bizonytalan kimenetelű eljárásokat, módszereket alkalmazni. Ezenkívül nagyobb eséllyel előzhető meg a felnövő fiatal későbbi deviáns életmódja is. „A gyermekbűnözés megelőzési rendszere rendkívül lényeges abból a szempontból, hogy ezzel a leendő felnőttek bűnözésének nagyságát is mérsékelni lehet, hiszen a bűncselekmények elkövetése a gyerekeknél sokszor csak tünetértékű.”¹⁷

A hatékony bűnmegelőzés szempontjából kiemelkedő jelentőségű momentumnak tekinthető az a felismerés, mely szerint a bűnüldöző hatóságoknak, a szakmai szervezeteknek, az állampolgároknak és az ál-

¹¹ Részlet egy bűnelkövető fiatallal készített interjúból; PÖRGE (szerk.): i. m. 80–81. o.

¹² Uo. 194. o.

¹³ Uo. 81. o.

¹⁴ Uo. 84. o.

¹⁵ Uo. 86. o.

¹⁶ DOMOKOS ANDREA: Az erőszakos bűnözés, 2000, Hinnova Magyarország Kft., Budapest, 141. o.

¹⁷ KIRÁLY RÉKA: A gyermekkorúak bűnözése; in KAHLER FRIGYES (szerk.): Büntetőjogi Tanulmányok IV. k., 2003, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 183. o.

lampolgári közösségeknek mind együtt kell munkálkodniuk a prevenció érdekében. Vagyis egyetlen program önmagában nem alkalmas a prevencióra, illetve egyetlen szervezet sem tehető kizárólagos felelősévé a bűnmegelőzésnek. Ugyanis az oksági háttér igen összetett, így a hatékony válaszreakciónak is komplexnek kell lennie.¹⁸ A közös célok megfogalmazásánál tehát figyelembe kell venni, hogy az erőszak megelőzésében mindenkinek fontos szerep jut.¹⁹

Kerezi Klára kriminológus a fiatalkori bűnmegelőzés két kiemelt fontosságú területének tartja a család- és az oktatáspolitikát. Az előbbi azzal indokolja, hogy a vizsgálatok egyértelműen mutatják: a gyermekkori magatartási problémák a későbbi deviáns magatartás első jelei. A vizsgálatok azt is jelzik, hogy a család struktúrája és működése alapvetően meghatározza a fiatal viselkedését. Az oktatási rendszernek elsődlegesen megtartó funkciója van, méghozzá annak a kisközösségi kontrollnak köszönhetően, mely a nevelő szerepen, az iskolai erőszak, a csavargás, az iskolai mulasztás kezelőrendszerének kialakításán keresztül érvényesül.²⁰

A prevenciónak több szintje létezik: az elsődleges megelőzés a teljes populációt célozza, lényege pedig a társadalompolitikai eszközök alkalmazása az egyes csoportok leszakadásának megakadályozása érdekében; a másodlagos prevenció „címzettjei” a fokozottan veszélyeztetett társadalmi csoportok, célja a bűnelkövetővé válás veszélyének csökkentése; végül a harmadlagos megelőzés kifejezetten a már ténylegesen bűnelkövetővé vált személyekre irányul, és az újabb bűncselekmény megelőzését célozza.²¹ Ez a társadalmi bűnmegelőzés háromszintű európai modellje, mely – ahogyan ez az előbbiekből is kitűnik – a társadalmi folyamatokba és az egyéni, közösségi életbe történő egyidejű beavatkozást jelenti. A beavatkozás célja több-rétű: egyrészt a bűnözést kiváltó okok hatásának csökkentésére, másrészt a társadalmi önvédelmi képesség javítására, harmadrészt a bűnözés okozta káros következmények tompítására irányul.

a) Elsődleges prevenció:²²

Az elsődleges prevenció szintjének eszközeit a különböző korrekciós módszerek adják, melyek mérséklék az iskola, illetve más nevelő funkciót ellátó intézmények szegregáló hatását, továbbá terjesztik a konfliktusok feloldásának erőszakmentes technikáit a fiatalok körében. Ide sorolhatóak az iskolakerülés, a csavargás, a szökés megfékezésének eszközei is. Ezenkívül fontos a helyi kisközösségek megerősítése, ezáltal az önvédelmi és kockázatkezelési képességek fejlesztése is. Ezen belül kiemelendők az ún. integrációs kezdeményezések, mint az adott településre újonnan érkezők befogadási programja, vagy a leszakadottak közösséghez való kapcsolódásának erősítése. Az izolált körülmények között élő emberek esetében a megelőzést össze kell kapcsolni az egészségügyi, illetve szociális védelmi rendszerrel.

Az elsődleges prevenció körében szükséges a felvilágosítás, a hiteles információk szolgáltatása, vagyis a közösségek tagjainak tájékoztatása az áldozattá és bűnelkövetővé válás esélyeiről, következményeiről, az elkerülési lehetőségekről, illetve az igénybe vehető intézményes segítségnyújtási formákról.

Az elsődleges megelőzés célja tehát a bűnözés reprodukciójának fékezése a társadalmi kirekesztődés folyamataiban.

b) Másodlagos megelőzés:²³

E körbe azok az intézményes reakciók tartoznak, melyek a már veszélyzónában élőkre, illetve az enyhébb devianciát tanúsítóakra irányulnak. A „címzettek” tehát konkrét veszélyeztetett csoportok (pl. a kábítószerfüggők; a bűnöző életmódot folytató családban vagy a nem családban nevelkedő gyermekek stb.). Nyilvánvaló, hogy a kockázat e szinten már konkrétabb, mint az elsődleges megelőzés szintjén, de az e körben alkalmazott intézkedések sem lehetnek még büntető kényszerintézkedések. Esetenként azonban kényszerítő jelleget ölthetnek (elsősorban a kiváltó okok hatásának mérséklésére irányuló beavatkozások esetében; ide sorolható például az állami gondoskodás elrendelése).

E szinten a potenciális áldozatok meghatározása is lehetséges. Fokozott figyelmet kell szentelni egyes kockázatosabb foglalkozású dolgozókra, mint például a banktisztviselőkre, a rendőrökre, a postásokra stb. A kockázatkezelő képességük a bűncselekményekre adható helyes reakciók elsajátításával javítható. A sérülé-

¹⁸ KIRÁLY: i. m. 138–139. o.

¹⁹ Uo. 140. o.

²⁰ KEREZSI: i. m. 12–13. o.

²¹ Uo. 12. o.

²² GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS: Kriminológia – szakkriminológia, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest, 318–319. o.

²³ Uo. 319–320. o.

kenyebb személyek – pl. idősek, gyermekek, nők, hajléktalanok, mozgáskorlátozottak stb. – védekező képessége tájékoztatással és a reális kockázatok ismertetésével fokozható.

c) *Harmadlagos prevenció:*

A harmadlagos megelőzés a már elkövetett bűncselekményekre való intézményes reakciót foglalja magában, így az elkövetőkre, illetőleg a sértettekre és az áldozatokra irányul. Az e szinthez tartozó eszközök, intézkedések célja az ismételt bűnelkövetés és áldozattá válás elkerülése, így ez a szint értelemszerűen összekapcsolódik a büntetőpolitikával.

A harmadlagos prevenció eszköze a pártfogó felügyelet. Magyarországon az újjászületett pártfogó felügyelői rendszer 2003-ban kezdte meg működését. Az ismétlődés veszélye csökkenthető, amennyiben a szolgálat gyakorlati tapasztalatait a bűnmegelőzés más intézményei, állami és civil szervezetei is hasznosítják.²⁴

5. AZ INTÉZMÉNYRENDSZERRŐL

Láng Katalin az intézmények közötti hatékony együttműködés hiányára mutat rá. Ha mégis történik valamilyen fellépés, akkor sem követik egymást megfelelő időközökben az egyes lépések, holott ezeknek egymásra kellene épülniük. Továbbá ha mégis sikerül véghezvinni az intézkedéseket, a siker csak rövid ideig áll fenn, mert hiányzik az utólagos ellenőrzés. Megoldásként helyi információs rendszerek felállítását javasolja, olyan személyzettel, akik ismerik a veszélyeztetett családokat, így szükség esetén azonnal be tudnak avatkozni. Ezt a helyi szervezetrendszer az önkormányzat működtetné, és a gyámhatóság felügyelné, így megtörténne ez utóbbi tehermentesítése is. Így épülne fel a szakszerű gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer.²⁵

Az intézményrendszer hatékonyságának kérdését Solt Ágnes is tanulmányozza az említett kutatás keretében. Az egészségügyi rendszerre vonatkozóan leszögezi: a védőnő, a gyermekorvos, az egészségügyi szakemberek a gyermekvédelmi háló részei, ily módon felelősséget vállalnak a gyermek egészséges növekedéséért. A családon belüli ártó tényezőket a védőnők vehetik észre, és elméletileg meg tudják ítélni, hogy szükséges-e a beavatkozás. Azonban hiányzik az egységes álláspont. Általában megállapítják az ártalom jeleit, de további lépések nem követik ezt, illetve az esetleges gyenge figyelmeztetés hatástalan marad. A szakemberek ugyanis egységes irányelvek hiányában nem szívesen vállalják a beavatkozás következményeit.²⁶

Az egészségügyi rendszerhez hasonlóan sajnos a gyermekjóléti szolgálat sem tud eleget tenni a társadalmi elvárásoknak, mivel nem tesz különbséget a gyermekek között a környezetük, az elszenvedett sérelmeik alapján. Bár szükséges lenne, a gyakorlatban nem valósul meg az egyéniesített ellátórendszer.

Találunk példát olyan esetre is, hogy a gyermekvédelem – bár felfigyel a veszélyeztetett gyermekekre – nem teszi meg a szükséges lépéseket. A bántalmazott gyermekről az orvos – mivel ez nem ingyenes – nem hajlandó látelleletet venni; a gyermekjóléti szolgálat nem veszi fel a kapcsolatot a szülőkkel, habár a gyermek maga jelzi a bántalmazást. És az eredmény: „a Napló című napilap 1999. május 8-i számában megjelent cikk beszámol arról, hogy Devecseren egy 4 éves kisgyermeket olyan súlyosan bántalmaztak, hogy az okozott sérülések következtében 1999. április 22-én meghalt.”²⁷

A Családsegítő Központok legtöbbször anyagi segítséget nyújtanak a hozzájuk forduló rászoruló családoknak. Ez azonban hosszútávon nem jelenthet megoldást, mivel a tapasztalatok alapján a peremhelyzetű családokban a pénz nem megfelelő beosztása a probléma. A gyermekek sokszor egyáltalán nem részesülnek az értük járó segélyekből. Így aztán a közvetlen anyagi támogatás a gyakorlatban legtöbbször alkalmatlan. Talán célravezetőbb volna más formában (akár választhatóan: élelmiszer, egyéb szükséges fogyasztási cikkek) segíteni a rászorulókat.²⁸

²⁴ GÖNCZÖL – KERESZI – KORINEK – LÉVAY: i. m. 320-321. o.

²⁵ LÁNG: i. m. 46. o.

²⁶ - Az orvos nem tudta [hogyan apád ver]?

- Az orvos, az nem akarta tudni. Nem akart belefolyjni ebbe a dologba.

- És olyan volt, hogy valaki megkérdezte tőled, vagy egy pedagógus, vagy az orvos, hogy...?

- Volt, hogy megkérdezték. De azt mondtam, hogy ah, legurultam a lépcsőn. Vagy valami hasonló sztorit.

Részlet egy bűnelkövető fiattal készített interjúból; BMK Füzetek 19. Peremen billegő fiatalok;

²⁷ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése. OBH 2167/1999.

Lásd SÁRIK ESZTER – VASVÁRI CSABA: Valóban az erőszak a főszereplő? A gyermek- és fiatalkori bűnözés helyzete és tendenciái napjainkban, in Belügyi Szemle, 2000/7–8. szám, 59. o.

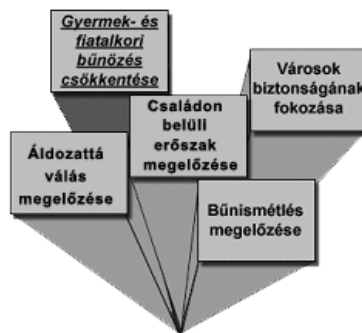
²⁸ PÖRGE: i. m. 288. o.

Az intézményrendszer működésével kapcsolatos jelentésében (2597/1999. számú jelentés) „az ombudsman megállapította, hogy a különböző területen működő – sőt néha egy településen belül is – gyermekvédelmi szervek együttműködése teljesen hiányzik. A jelzőrendszer – ha egyáltalán működik – nagy valószínűséggel csak azonos településen belül érvényesül. Teljesen követhetetlen az, hogy miként kerülhet be a gyermekvédelmi ellátórendszerbe, illetőleg miként kerülhet ki belőle az a veszélyeztetett gyermek, akinek szülei gyakran változtatják tartózkodási helyüket. A veszélyeztetett, valamint a védelembe vett gyermekek nyilvántartása elégtelen. Nincs olyan jogszabályi előírás, melynek alapján a gyermekjóléti szolgálatnak vagy gyámhatóságnak lehetősége/kötelessége lenne az illetékességi területéről elköltözött, vagy odaérkezett gyermek elő-, utóéletével kapcsolatban tájékozódni, intézkedni. Előfordulhat, hogy a lakhelyet változtató, nem állandó lakhelyén élő, tartózkodási helyét be nem jegyeztető, rendezetlen körülmények között, vagy rendezetlen életvitelt élő szülők gyermekei teljesen kikerülnek a gyermekvédelmi ellátórendszerből, vagy oda be sem kerülnek.”²⁹

6.A BŰNMEGELŐZÉS MEGÚJULÁSA: A TÁRSADALMI BŰNMEGELŐZÉS NEMZETI STRATÉGIÁJA

A magyarországi bűnmegelőzés legfelsőbb szintű szabályozására vonatkozóan kiemelendő a 115/2003. (X. 28.) OGY határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról. A határozat megfogalmazza, hogy a bűnmegelőzés a társadalom közügye, hogy szükség van a bűnözés elleni társadalmi védelmi mechanizmusok reformjára, és hogy a bűnmegelőzés nem valósítható meg kizárólag a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás rendszerében.

A határozat külön fejezete foglalkozik a gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzésével, csökkentésével. A részfeladatokat a következő ábra foglalja össze:

A társadalmi bűnmegelőzési stratégia feladatai

Forrás: 115/2003. OGY határozat

A gyermek- és fiatalkori bűnözés jellemzőinek és adatainak áttekintése után e részfeladatok megvalósításának részletes lépéseiről, az egyes intézmények, intézményrendszerek tevékenységéről szól a határozat. Végül tartalmaz egy fejezetet a finanszírozásról is.

A Stratégia a büntető felelősségre vonás garanciái mellett az alkotmányos kötelezettségeket is tiszteletben tartja: a bűnmegelőzést olyan szabályozott keretek között zajló tevékenységként fogja fel, amelynek megvalósításakor tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, az alkotmányos jogállam elveit. Eszerint bűnmegelőzés címén kényszerítő vagy megfélemlítő eredményező módon nem szabad eljárni. A konkrét programok megfogalmazása során figyelembe kell venni, hogy a bűnözéssel kapcsolatos problémák eltérően érintik a fiatalokat és az időseket, a nőket és a férfiakat. Továbbá tekintettel kell lenni a kulturális különbségekre, illetőleg a kisebbségek eltérő kultúrájára, szokásaira is. Az intézkedés kialakításánál nem szabad eltérsni az arányosság elvétől, figyelemmel kell lenni az egyéni autonómia és a közösségi kontroll egyensúlyára.³⁰

Összességében azt mondhatjuk tehát, hogy a határozat meglehetősen átfogó, széles körű kifejtését adja a szükséges teendőknek. Kondorosi Ferenc így értékelte jelentőségét: „Ez a stratégia a bűnözés visszaszorítását, a társadalom önvédelmi képességének fokozását és a lakosság biztonságérzetének javítását célozza,

²⁹ A Magyar Köztársaság kormányának jelentése a Gyermek Jogairól Szóló Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedésekről. 2-3. időszakos jelentés; Budapest, 2003. szeptember. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=13710, 2008.11.22.

³⁰ GÖNCZÖL – KERESZI – KORINEK – LÉVAY: i. m. 321–322. o.

ezzel lehetőséget teremtve a különböző szakmák, ágazatok központi és helyi együttműködésére. A stratégia alapján készített kormányzati cselekvési tervek pedig évről-évre új programokat tartalmaznak.”³¹

7. GYAKORLATI LÉPÉSEK – AZ ELKÉPZELÉSEK MEGVALÓSÍTÁSA

Természetesen azt is vizsgálni kell, hogy a gyakorlat mennyire képes adoptálni az elméleti lehetőségeket. Az állam kötelessége a helyi közösségek, civil szervezetek támogatása, hiszen a globalizálódó, technokratikussá váló posztmodern világban ezek a kisközösségek alkalmasak a hagyományos értékek közvetítésére.³²

A magyarországi gyakorlatról kaphatunk képet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Büntető-Előzetési Osztályának honlapján bemutatott programok áttekintése során.³³ Számos egyesület, oktatási intézmény illetve helyi önkormányzat kezdeményezésének részletes felépítéséről, céljairól tájékozódhatunk. Ezek a projektek konkrét törekvéseket megfogalmazva, célzatos eszközökkel teljesítik a meghatározott feladatokat, valóban a körülményekhez és a szükségletekhez igazodva. A teljesség igénye nélkül néhány példa: Vajda Péter Ének-zene Testnevelés Tagozatos Általános Iskola – "UTCA HELYETT ISKOLA"; Mórahalom Város Önkormányzata – „Gyermekeink védelme: jövőnk védelme”; Pécs Megyei Jogú város Önkormányzata – „Csellengő fiatalok bűnelkövetővé válásának megelőzése Pécs veszélyeztetett területein” stb.

Jelentős támogatást kapott az Egészséges Ifjúságért Alapítvány a „Deviánsokból kortárssegítők” című pályázat megvalósítására. „Alapvető cél a bűnelkövetővé válás szempontjából veszélyeztetett környezetben élő és/vagy iskolából kimaradó, iskolakerülő, illetve egyéb devianciákat megvalósító váci, tatabányai, illetve salgótarjáni középiskolás fiatalokból kortárs segítők képzése. Azaz a tervezett projekt a másodlagos megelőzés szintjét célozza meg.”³⁴

A program 3 részből áll. Első lépésben a deviáns életmódot folytató váci, tatabányai illetve salgótarjáni fiatalokból kortárs segítők képeznek, majd felveszik a kapcsolatot a célcsoporttal (veszélyeztetett fiatalokkal), ezt követően önismereti tréninget, illetve kortárs találkozót szerveznek. A következő feladatkör a felnőttképzés, melynek keretében „Tatabánya, Vác és Salgótarján önkormányzati tisztségviselőinek, pedagógusainak, továbbá a gyermekjóléti, és a szociális ellátás területén dolgozó szakembereinek olyan képzést szerveznének, amelyben egyrészt megismerkedhetnek a hatékony bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati alapjaival, hatékony társadalmi bűnmegelőzés elméleti alapjaival, kiváltképp a társadalmi bűnmegelőzési nemzeti stratégiájában foglaltakkal, továbbá a korábbi vizsgálati eredmények és az állapotfelmérések alapján, közösen alakíthatnák ki azt a célzott cselekvési tervet, amellyel visszaszorítható, illetve megelőzhető a fiatalok bűnelkövetővé válása.” A harmadik lépcső szabadidős programok szervezése a veszélyeztetett fiatalok számára.³⁵

8. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az egyre erőszakosabbá, nagyobb súlyúvá váló fiatalokban elkövetett cselekmények jól szervezett és hatékony módszerekkel történő fellépést kívánnak. Úgy gondolom, hogy valóban a prevenció lehet a kulcs azon ajtóhoz, melyen túl a konkrét megoldási lehetőségek rejlenek. Ez tehát az alap, az irányelv. Ugyanakkor az elméletnek sikeres gyakorlattal kell párosulnia a kívánt eredmények eléréséhez. És ez jelenti a valódi nehézséget, hiszen e területen nemcsak a problémák forrásainak átfogó, pontos ismeretére, hanem megvalósítható ötletekre, kreativitásra, felkészült szakemberekre, a szükségletekhez igazodó intézményrendszerre és nem utolsósorban igen jelentős anyagi eszközökre is szükség volna. Természetesen a befektetések megtérülnének: a bűnelkövető fiatalok számának csökkenése tehermentesítené a túlterhelt bíróságokat és büntetésvégrehajtási-intézeteket, ezáltal lehetővé téve a (lecsökkent számú) bűnelkövetőkkel szembeni eredményesebb fellépést, az egyéniesített rendszer alkalmazását.

A „bűnmegelőzés” kifejezés egyetlen szóban foglal össze egy olyan kiterjedésű állami és társadalmi feladatot, melyet igen nehéz átfogóan megragadni. Valójában különböző szinten megvalósuló sok kis részfeladatból áll össze egyetlen programmá, melynek küldetése a bűnelkövetők számának visszaszorítása, a

³¹ Kondorosi Ferenc államtitkár előadása a XXV. Jogász Vándorgyűlésen; 2007.05.18. <http://irm.gov.hu/download/allamtitkarsopron.doc/allamtitkarsopron.doc>, 2008.10.08.

³² DOMOKOS: i. m. 136. o.

³³ <http://www.bunmegelozes.hu/eszkozta/index.php?pid=16>, 2008.10.17.

³⁴ <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=997>, 2008.10.17.

³⁵ Uo.

társadalom védelme a potenciális elkövetők körében kifejtett megelőző tevékenység révén. Az egyes szinteknek természetesen más és más a feladata: az állam szerepe az irányelvek meghatározásában (115/2003. OGY határozat), illetőleg az anyagi eszközök és a képzett szakemberek biztosításában ragadható meg; az irányelvek realizálására a helyi szintű szervezetek hivatottak, egyéni, a helyi igényekhez igazodó programötleteik révén; a probléma felismerése, az első lépések megtétele ugyanakkor az egészségügyi és szociális ellátó rendszer, továbbá az iskola és a gyermekjóléti szolgálat feladata; a már bűnelkövetőkké váltakkal szemben alkalmazott intézkedések megfelelő formájáért és tartalmáért a rendőrség és az igazságszolgáltató rendszer felelős; a tudomány szerepe pedig az elméleti lehetőségek vizsgálata, az optimális megoldások keresése. Látható tehát, hogy minden szintre, minden láncszemre szükség van a teljes egész létrejöttéhez: a hatékony fellépési metodika kialakításához.

A cím, illetőleg a mottónak választott idézet is fontos üzenetet hordoz: a fiatalok a társadalom jövőjének zálogát jelentik. Helyes nevelésük, a megfelelő értékek közvetítése, átadása, a követendő útról való letérésük esetén az arra való visszaterelésük a felnőttek felelőssége. Társadalmi kötelesség a testi, szellemi, érzelmi fejlődésük feltételeinek biztosítása. Végszóként, mintegy „segélykiáltásként” álljon itt egy bűnelkövető fiatal véleménye a világról, a társadalomról, az emberi kapcsolatokról. E sorokat olvasva rá kell döbbenünk: a fiatalkori bűnözéssel foglalkozni kell, hiszen a társadalom e probléma elhanyagolásával saját jövőjét teszi kockára.

„...egy olyan világot élünk elég régóta, hogy itt az egyik ember nem nézi a másikat, nagyon ritkaszámba megy az hogy az egyik ember nézi a másikat, hogy a másik embernek van-e esetleg rosszabb pillanata, rossz-e neki vagy jó neki. Itt az emberek Magyarországon, meg a világ sok más pontján, de legfőképp itt Magyarországon nem szeretnek segíteni a másikon, nem is akarnak segíteni a másikon, nem is nézik azt hogy a másiknak esetleg mi baja van, szóval így teljesen eltávolodnak az emberek egymástól, hát egy mocskos, szemét világot élünk, vagy beállunk a sorba, vagy nem”³⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. DOMOKOS ANDREA: Az erőszakos bűnözés, 2000, Hinnova Magyarország Kft., Budapest.
2. GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – KORINEK LÁSZLÓ – LÉVAY MIKLÓS: Kriminológia – szakkriminológia, 2006, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft, Budapest.
3. KEREZSI KLÁRA: A fiatalkori bűnözés kezelése és megelőzésének lehetőségei; in Belügyi Szemle, 1997/10. szám, 7–14. o.
4. KIRÁLY RÉKA: A gyermekkorúak bűnözése; in KAHLER FRIGYES (szerk.): Büntetőjogi Tanulmányok IV. k., 2003, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém.
5. LÁNG KATALIN: Ártatlan bűnösök?, in Belügyi Szemle, 1997/10. szám, 39–48. o.
6. PÖRGE LAJOS (szerk.): BMK Füzetek 19. Peremen billegő fiatalok, 2007, Budapest.
7. PUSZTA ENIKŐ: Mikor és hogyan lépünk be Európába – fiatalkorúak büntetőeljárásában; in KAHLER FRIGYES (szerk.): Büntetőjogi tanulmányok, 1999, MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém.
8. SÁRIK ESZTER – VASVÁRI CSABA: Valóban az erőszak a főszereplő? A gyermek- és fiatalkori bűnözés helyzete és tendenciái napjainkban, in Belügyi Szemle, 2000/7–8. szám, 57–68. o.
9. www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=13710, 2008.11.22.
10. <http://www.bunmegelozes.hu/eszkoztar/index.php?pid=16>, 2008.10.17.
11. <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=997>, 2008.10.17.
12. Kondorosi Ferenc államtitkár előadása a XXV. Jogász Vándorgyűlésen; 2007. május 18. <http://irm.gov.hu/download/allamtitkarsopron.doc/allamtitkarsopron.doc>, 2008.10.08.

³⁶ Részlet egy bűnelkövető fiattal készített interjúból; PÖRGE (szerk.): i. m. 148. o.